

Hola de nou.

Després de parlar d'Apol·lo i Dafne de Bernini, avui parlarem d'una obra molt propera a tots, una obra que molts haurem vist al natural, però que en qualsevol cas tots identificarem ràpidament.

Avui parlarem d'una obra d'un autor anònim, que segur que tenia uns mitjans molt limitats i que va treballar en unes condicions molt difícils, però que així i tot va ser capaç de fer una obra emblemàtica del romànic, i que avui, passats gairebé 1000 anys encara es capaç d'impactar-nos.

Avui parlarem doncs de les pintures romàniques de Sant Climent de Taüll, conegudes com el

Crist de Taüll

Ho he estructurat de la següent manera:

- Primer parlarem de la situació històrica del voltant de l'any 1000 que va motivar l'aparició de l'art Romànic.
- Després ho concretarem a Catalunya i especialment a la Vall de Boí.
- I acabarem parlant de les pintures de Sant Climent de Taüll, sobre qui les va fer, com es van fer, quin sentit tenien, i com es van conservar fins avui.

Ens en hem d'anar una mica lluny, però, concretament fins a la caiguda de l'imperi Romà d'occident, a l'any 476 d.c.

Aquest fet, va provocar la desaparició de tota l'estructura administrativa unitària d'estat que havia estat vigent durant molts segles.

Lavors, cada territori va iniciar una evolució pròpia, i es va entrar en el que popularment es coneix com els “anys foscos”, dels que hi ha poca informació documental i històrica.

Per sobre de les diferències que van anar apareixent en cada territori fruit de la pròpia evolució històrica, hi havia un element comú a tot arreu, que era la religió catòlica, que a més era la depositària única del coneixement.

Aquesta fe comuna estava present arreu, com a resultat de la seva implantació territorial a l'haver esdevingut prèviament religió oficial de l'imperi Romà, i de fet era l'única organització o estructura amb implantació “universal” en aquests territoris.

Per això no és d'estranyar que el moviment cultural i espiritual del romànic, a l'estar vinculat a l'església, apareixi de manera simultània en múltiples llocs del que avui és la península Ibèrica, Itàlia, França, etc, i que amb una mateixa estructura de base ideològica i tècnica es manifestés de manera homogènia, amb lleugeres diferències.

Anem a centrar-nos però en el romànic de Catalunya i després en el de la Vall de Boí a on hi ha l'església de sant Climent de Taüll

El romànic es comença a desenvolupar al voltant de l'any 1.000, i a Catalunya el nou estil artístic arriba de la mà de l'Abad Oliba que des de Ripoll, Cuixà i Vic, és el gran impulsor de la renovació arquitectònica que viuran els comtats catalans durant el s.XI.

El primer romànic recull components procedents del món clàssic, la tradició local i les formes llombardes arribades amb els mestres d'obra itinerants. Les construccions són funcionals i austeres amb l'única decoració exterior d'arquets cecs i bandes llombardes, amb murs gruixuts capaços d'aguantar el pes de les voltes de canó, les obertures són escasses i les naus les veiem generalment separades per columnes o pilars units per arcs de mig punt.

A partir del segle IX a la vessant sud dels Pirineus el territori s'organitza en comtats dependents del regne Franc, dins la Marca Hispànica. Durant el segle X els comtats catalans aniran desvinculant-se progressivament de l'Imperi Carolingi fins a aconseguir la independència política i religiosa.

La Vall de Boí formava part d'un d'aquests comtats: el de Pallars-Ribagorça, adscrit a la casa de Tolosa fins a finals del s.IX. Amb la independència del comtat s'inicia un complex procés de control polític i religiós del territori que acaba amb la divisió del comtat originari en tres nous comtats independents: Ribagorça, Pallars Jussà i Pallars Sobirà i amb la creació d'una nova diòcesi: El bisbat de Roda.

La Vall de Boí és al mig d'aquest procés, i després de diversos successos, la majoria de les parròquies de la Vall de Boí s'adscriuen al bisbat d'Urgell.

Conjuntament a tot aquest procés de reestructuració territorial es va configurant un nou ordre social: el feudalisme.

A la Vall de Boí aquest feudalisme es concreta en els senyors d'Erill.

Des d'Erillcastell, el seu lloc d'origen, inicien a finals del s.XI una ràpida ascensió social, participant en les campanyes de repoblament i de reconquesta sota les ordres d'Alfons el Bataller, rei d'Aragó.

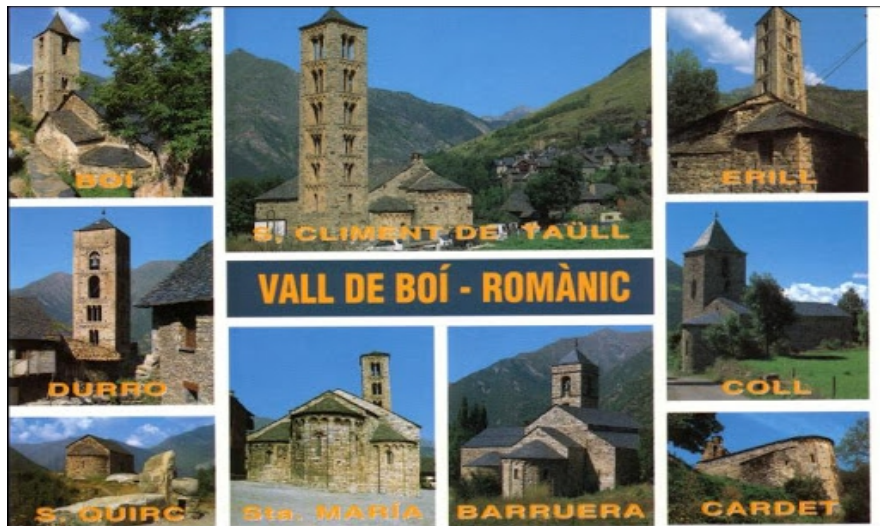
Això és a l'inici del s.XII, just abans de la consagració de Sant Climent i Santa Maria de Taüll.

Els senyors d'Erill utilitzen els recursos obtinguts dels botins de guerra per promocionar la construcció de les esglésies de la Vall de Boí, una manera de mostrar el seu poder i d'adquirir prestigi social.

Així doncs tenim una zona amb una estructura típica de poder feudal, i que malgrat el seu aïllament assumeix un increment de riquesa derivada de les campanyes militars de conquesta que els senyors de la vall duen a terme juntament amb altres nobles del territori.

Aquesta riquesa justifica que en un espai petit de territori ens trobem amb un conjunt d'esglésies de primer ordre, a on a més s'incorporen elements decoratius del culte pintures, escultures de fusta "talles"... , que en aquell moment tenien un cost molt elevat.

El conjunt romànic de la Vall de Boí està format per les esglésies de Sant Climent i Santa Maria de Taüll, Sant Joan de Boí, Santa Eulàlia d'Erill la Vall, Sant Feliu de Barruera, la Nativitat de Durro, Santa Maria de Cardet, l'Assumpció de Còll i l'ermita de Sant Quirc de Durro.

(És una postal però és l'única imatge que he trobat a on es poden veure totes les esglèsies juntes)

Si tot el que s'ha exposat fins ara es impactant (imagineu-vos l'esforç d'aixecar de manera gairebé simultània tantes esglèsies en uns espais tant propers i en una zona d'un clima tant extrem), més sorprenent és que després de 1000 anys, aquests edificis es mantinguin tots en peu i que malgrat tots els tombs de la història encara ens hagin pogut arribar tants elements artístics.

Una dada més per calibrar la seva importància: la Vall de Boí té la concentració d'esglèsies romàniques més important de tot Europa.

Feta aquesta aproximació històrica anem a entrar en l'estudi de l'església i de les seves pintures.

L'església de Sant Climen de Taüll va ser consagrada el 10 de desembre de 1123 per Ramon Guillem, bisbe de Roda Barbastre, i es sobreposa a un temple anterior del s.XI.

És el prototip clàssic d'església romànica de planta basilical amb les tres naus separades per columnes i coberta de fusta a dos aigües, capçalera amb tres absis i campanar de torre, seguint els models provinents del nord d'Itàlia, el romànic llombard, que es caracteritza per la funcionalitat de les seves construccions, l'acurat treball de la pedra, els esvelts campanars de torre, i la decoració exterior d'arquets cecs i bandes llombardes.

Les esglésies es construeixen amb materials locals: pedra, calç, fusta i pissarra. La pedra es treballa en forma de carreu i unida amb el morter de calç per fer els murs de les esglésies i les voltes. Les bigues de fusta i les lloses de pissarra s'utilitzen per fer les cobertes.

Si l'església en si mateixa ja és una meravella arquitectònica, el que la fa tan coneguda és la pintura mural que decorava el seu àbsis i la resta de l'església.

L'autor de l'absis és conegut com a mestre de Taüll, i se'n sap poca cosa.

Durant l'edat mitjana, els qui avui són considerats artistes eren llavors artesans que posaven les seves capacitats artístiques al servei d'abats, bisbes i senyors, i el seu ofici estava al nivell de qualsevol altre.

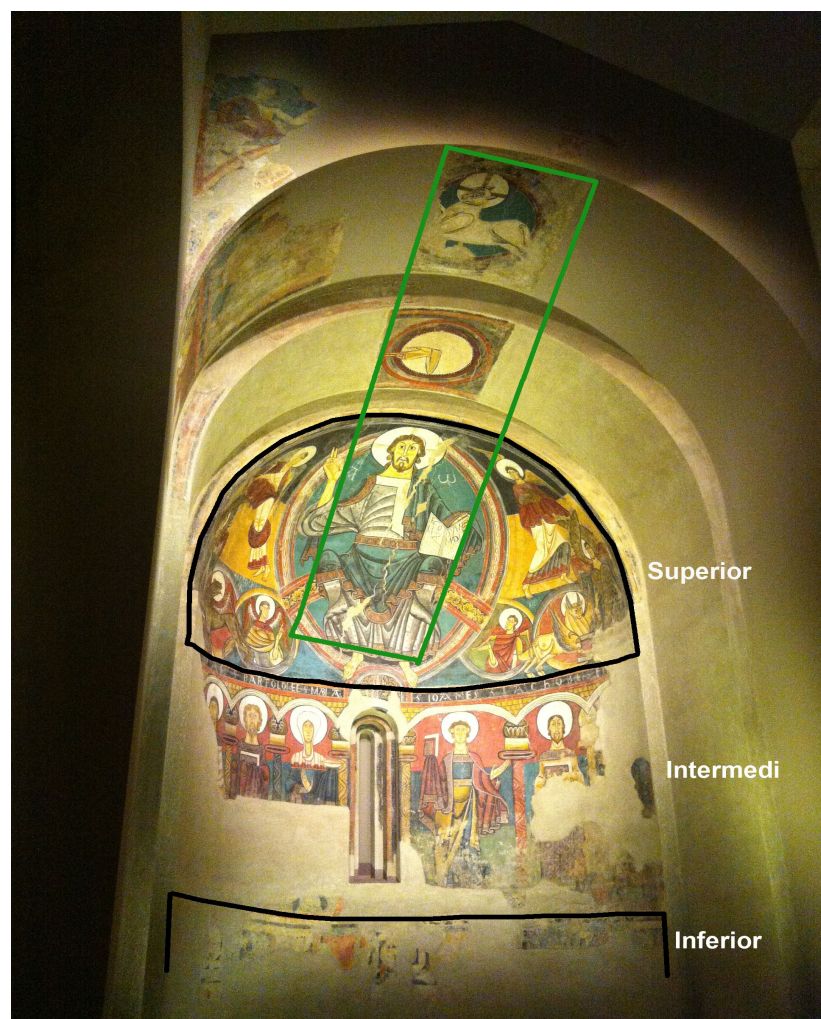
Existeixen dues teories sobre la procedència de l'autor que apunten cap a direccions diferents. Per una banda, que es tractava d'un mestre estranger, de procedència italiana, que comptava amb l'ajuda de col·laboradors de menys traça i que havia adquirit i emprat tècniques hispàniques i de l'altra, que es tractava d'un artesà local.

Sigui com sigui, era un artesà-artista que tenia un gran domini tècnic de la seva feina, i no només des d'un punt de vista artístic, sino també en la utilització de les tècniques preparatòries de la pintura i la seva plasmació en els murs.

La tècnica utilitzada és l'habitual en la pintura mural catalana de l'època: el fresc sec, que permet la superposició de diferents capes de pintura. En el cas del pintor de Sant Climent de Taüll és molt notable la seva fermesa en el dibuix, l'àmplia gama de colors emprats, inusualment brillants, la qualitat dels pigments utilitzats, com el blau de lapislàtzuli, (un producte molt car) i la gran capacitat per compondre i geometritzar les formes. Aquesta combinació ha atorgat als frescos de Taüll un lloc preferent en la pintura romànica europea.

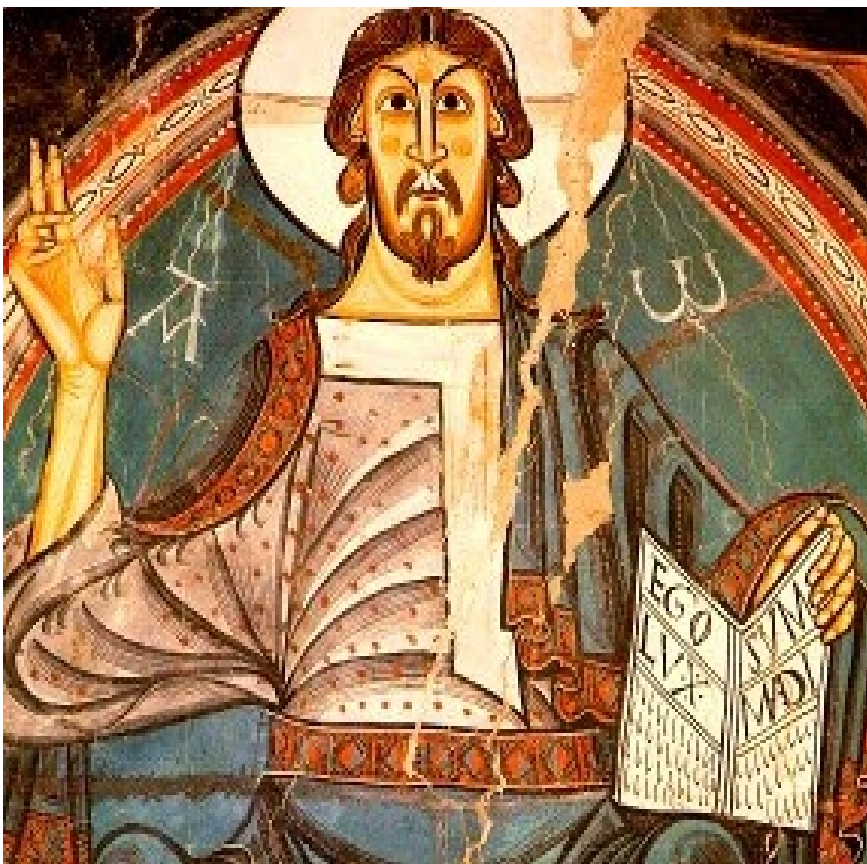
L'estructura compositiva de la pintura es fa ressò de la tradició romànica de dividir l'absis en diversos nivells de representació. El primer, la part superior representa el cel amb el Pantocràtor, els àngels i els evangelistes. El segon nivell intermedi representa a l'Església com a element d'intermediació imprescindible entre Déu i els homes, i un tercer nivell inferior, que representa el món terrenal.

D'aquesta manera el seu autor i l'església envien un missatge clar als fidels que permet definir el paper de cadascú i el seu lloc en l'àmbit de la vida i de la mort.

Anem a estudiar doncs com es transmetia el missatge de Déu i de l'esglèsia , mitjançant aquestes pintures.

En primer lloc tenim la figura de Crist com a eix central de la composició, ocupant la mitja volta de l'absis, de quatre metres de diàmetre, es representa el Pantocràtor emmarcat dins la màndorla o ametlla mística. El Crist es presenta en majestat assegut sobre l'arc del cel i flanquejat per les lletres gregues alfa (α) inici, i omega (Ω) final, que ens recorden que Déu és el principi i el final de totes les coses. La mà dreta s'aixeca en actitud de benedicció mentre que amb l'esquerra ens mostra el llibre sagrat, la Bíblia, amb la inscripció EGO SUM LUX MUNDI (jo sóc la llum del món).

Malgrat tot, la visió de Crist difereix de la visió que tenim actualment, és a dir si avui tenim la idea d'un Crist redentor que ens envia un missatge d'amor, en aquells moments la figura, el simbolisme de Crist que ens transmet aquesta pintura, es severa, gairebé autoritaria indicant que és l' únic camí per la salvació, i això es marca en la mirada, una mirada que analitza i interroga i que ens indica que tot ho veu i que no podem amagar-nos del seu judici.

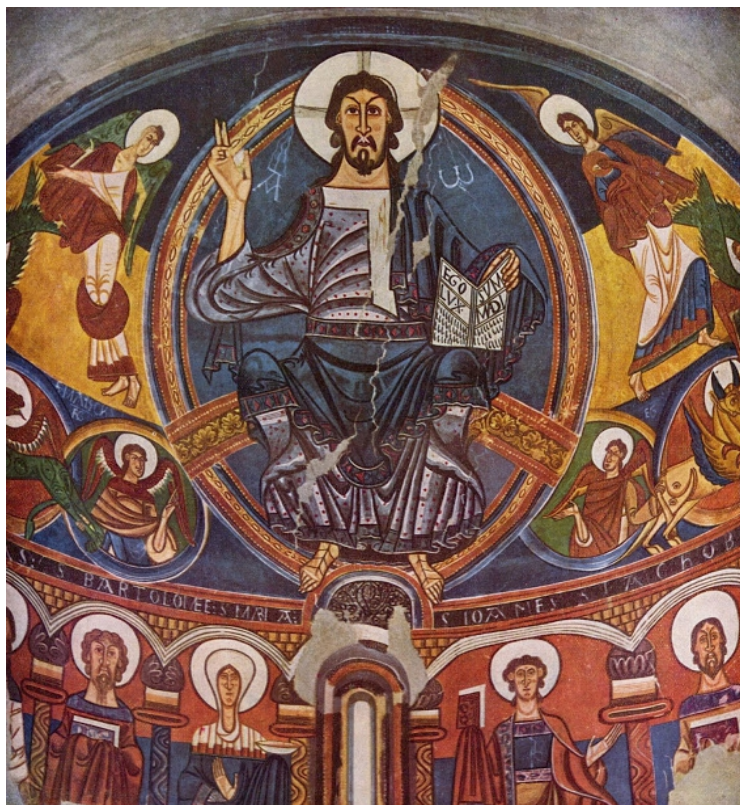
També es veu en la seva actitud postural, està en una posició elevada a dins del recinte de l'església per veure-ho tot, (igual que ho veu tot des del cel), també la seva mà dreta està a mig camí entre benedicció i advertiment, una mostra més del seu poder, poder al que l'espectador estava sotmès.

El missatge que ens transmet es de que ho abasta tot, que tot es comprèn en ell, del principi al final (les lletres alfa i omega) i que es l'única llum que hem de seguir.

De fet és una de les imatges que millor transmet el poder celestial.

Imaginem-nos per un moment “l'impacte” emocional d'uns fidels de l'època al trobar-se en front d'aquest Crist, que veien clarament que els estava “jutjant”, segur que devien tenir una sensació de respecte i fins a cert punt por.

Des del punt de vista formal, el Pantocràtor resulta una imatge excepcional. La màndorla que rodeja la figura de Crist, així com l'arc que li serveix de setial, estan acuradament treballats amb sanefes geomètriques i vegetals respectivament. Sobre el fons blau, la túnica i el cos es perfilen per les línies precises del dibuix, gruixut de traç enèrgic, que revelen la mà d'un pintor excel·lent que dominava la tècnica a la perfecció.

La figura de Crist pren unes dimensions sobrehumanes en comparació de la resta de components de la pintura.

Les figures que l'envolten son els 4 evangelistes cada un d'ells amb el seu símbol i un parell d'angels-

En l'estrat inferior que representa l'esglesia, es troben representats la Verge Maria i 5 apóstols.

En el Romànic es presenta sovint a la Verge Maria entre els apostols, com a testimoni ocular de la divinitat de Crist. Podem veure com Maria sosté a la seva mà una espècie de copa, símbol iconogràfic que correspon al salm 116: «aixecaré el calze de la salvació i invocaré el nom de Iahvè»

Per sota aquest estrat, molt deteriorades i perdudes en la seva major part, veiem unes escenes que representarien la vida terrenal,

A la part frontal de la separació entre l'absis central i l'absis del nord i trobem la figura de Sant Climent a qui està consagrada l'esglesia.

A sobre de l'altar, a la volta de canó, es pot veure la imatge de l'Agnus Dei, (l'anyell de Déu) que representa la Figura de Jesús camí del sacrifici, a semblança del sacrifici que celebren els jueus durant la pasqua.

Aquesta figura es troba representada amb la seva iconografia habitual, és a dir amb 7 ulls que representen els seus atributs: poder, riquesa, saviesa, fortalesa, honor, glòria i benedicció, i la seva iconografia es veu ressaltada pel fet de portar en el cap l'aureola de santedat amb una creu llatina

Per últim i com a element destacat es pot observar en punt més elevat de la volta de la nau, una representació de Déu, però de qui només en veiem la seva mà sortint del cel.

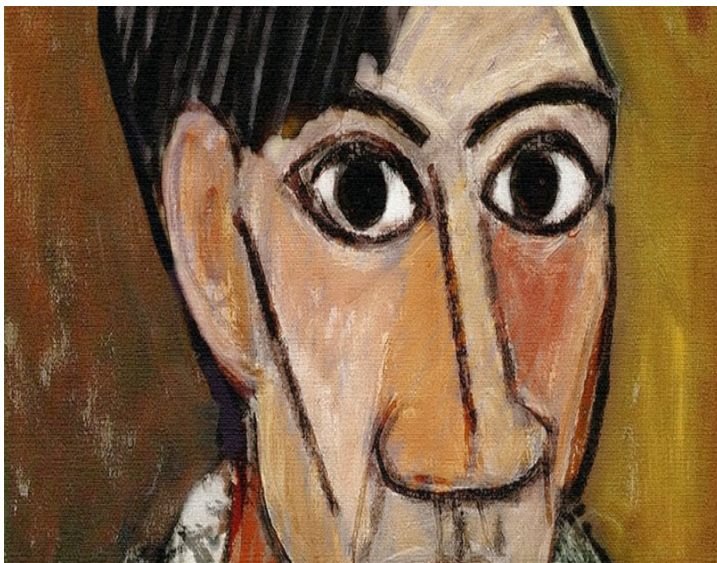

És una representació que malgrat que es va fer 1000 anys enrera -que es diu aviat-, conté un simbolisme que perfectament es podria vincular a l'art més contemporani, a on, per sobre de la imatge, el que es vol es transmetre una idea en la seva abstracció, prescindint d'allò que ens pot distreure del propi missatge.

L'autor ens fa veure Déu a dalt del cel, però no ens l'ensenya, només tenim la idea de la seva presència, amb això n'hi ha prou.

Podem veure que la seva ma està en una posició que ens “convida” a pujar al cel, a la salvació, sempre i quant, però superem el judici del Pantocrator.

De fet les obres de la vall de Boí van cridar l'atenció de grans artistes dels moviments trencadors del S.XX com ara Picasso, que van quedar sorpresos pel que van anomenar “un art pur”, sense elements artificiosos que poguessin apartar-nos de l'essència pròpia del missatge.

COMPAREU

Autoretrat de Picasso

Crist de Sant Climen de Taüll

Tot plegat, no hem d'oblidar que la primera motivació de la pintura Romànica no era el fer estèticament boniques les esglésies, sino que aquestes pintures tenien una funció didàctica, la pintura romànica era funcional.

Les pintures de Taüll estaven dirigides a una comunitat relativament petita, pobra i il·letrada, en la qual l'església era el centre del poble, el lloc on es reunien i es prenen decisions. Les obres, de temes religiosos, tenien com a objectiu difondre escenes extretes de la Bíblia de forma entenedora per a tothom, de manera que pogués arribar a la gent analfabeta.

És per això que els personatges bíblics estaven representats portant sempre els mateixos objectes, gràcies als quals se'ls podia identificar amb facilitat.

Si fins ara hem parlat de les pintures en el moment en que varen ser fetes i els seu significat i simbolisme, ara ho farem ni que sigui breument, de la seva història fins acabar al MNAC (Museu Nacional d'Art de Catalunya) a on estan conservades i protegides.

En un moment indeterminat, segurament motivat per un factor estètic, per haver-se fet malbé, o simplement per considerar-les com una cosa antiga passada de moda o sense valor, les pintures romàniques de Sant Climent de Taüll van desaparèixer, o van quedar amagades sota una capa de guix o de calç, o van quedar al darrere d'altars i retaules de fusta, caient en l'oblit més absolut.

Aquest fet, vist en perspectiva, va resultar ser una benedicció, ja que ningú es va preocupar més per les pintures, i simplement allà van quedar.

Hem de tenir en compte que si per arribar a la vall de Boí encara actualment és un desplaçament feixuc -malgrat les carreteres existents i vehicles còmodes-, encara no fa gaires dècades no era un desplaçament fàcil, i imaginem-nos com era fa uns segles.

El resultat va ser que aquella vall va restar aïllada, i les esglésies “allà estaven”, però mai cap historiador, ni conservador ni especialista en art en va tenir coneixement ni va anar a a veure que hi podia trobar, i aquell tresor artístic era desconegut totalment

No va ser fins l'any 1904 que l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner acompanyat segurament pel fotògraf Adolf Mas fa un estudi científic de la majoria d'esglésies romàniques de la Vall de Boí.

Entre d'altres, realitzen la primera fotografia que es coneix de l'interior de l'església, on es pot veure part dels frescos romànics darrere el retaule gòtic de fusta.

L'any 1907, l'Institut d'Estudis Catalans va dur a terme una expedició a Sant Climent de Taüll que culminà amb la publicació d'un treball amb l'objectiu de donar a conèixer l'obra.

Anys després, el 1915, es va alertar sobre l'interès a comprar pintura mural dels Pirineus catalans que mostraven col·leccionistes privats dels Estats Units (tals com Hearst, Widener, Kress o Rockefeller) i de l'espoli al qual estaven sotmeses les obres.

Alguns rectors de la zona ja havien venut algunes peces a col·leccionistes i museus.

Pocs anys més tard, l'estiu de 1919, la Junta de Museus descobreix la compra i arrancament dels frescos de Santa Maria de Mur (Pallars Jussà), però no pot frenar la seva venda al museu de Boston, a causa de la manca de lleis de protecció del patrimoni.

Santa Maria de Mur (Museu de Boston)

Per evitar que aquests fets tan greus es tornin a repetir, s'organitza la campanya d'arrancament de les pintures murals romàniques del Pirineu català per conservar-les al Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona.

Els primers arrancaments s'inicien a la Vall de Boí al desembre de 1919 i entre aquest any i el 1923 es va dur a terme, la primera campanya d'arrencament i trasllat de pintura mural dels Pirineus, entre les quals es trobava el conjunt de Sant Climent de Taüll.

La tècnica dels arrencaments, anomenada strappo ('estrebada' en català) va ser introduïda a Catalunya pel restaurador italià Franco Steffanoni, contractat per a la campanya de salvaguarda de les pintures murals de Taüll.

Aquesta tècnica consisteix en el despreniment de la capa pictòrica sense morter. S'apliquen dues capes de teles de cotó sobre la superfície pictòrica neta amb una cola orgànica calenta; un cop seca, la cola contrau la superfície i arrenca la capa pictòrica de la pintura.

Un cop arrencades les teles, s'enrotllaven i s'embalaven en caps de fusta. Les pintures murals de Taüll van ser transportades amb mules fins a la Poble de Segur, des d'on es traslladaren en tren i camions fins a Barcelona, i finalment, al 1934 van ser traslladades al Palau Nacional, actual seu del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

A causa de la Guerra Civil Espanyola i davant del perill de patir un bombardeig, les obres van ser de nou traslladades, juntament amb altres absis romànics, a Olot i altres petites poblacions com per exemple Darnius.

Un cop acabada la guerra, la col·lecció va tornar al Palau a l'any 1940, i se'n van reinaugurar les sales d'art romànic, d'on ja no han sortit més i ara finalment estan degudament protegides

Inicialment no es va plantejar la reproducció de la pintura mural de Sant Climent de Taüll a l'església originària. No obstant això, a causa del creixent reconeixement del qual va gaudir l'església i de les nombroses visites que rebia d'ençà de la recuperació de les pintures, l'any 1959 se n'encarregà una rèplica a Ramon Millet. L'artista, que hi va treballar durant dos anys, va crear la rèplica a trossos i a una escala inferior que l'original.

Durant els anys 2000 i 2001 van ser descoberts alguns fragments de pintures murals dins l'església de Sant Climent de Taüll, que actualment es conserven al seu indret.

Al març de 2013 van començar la retirada de les pintures realitzades per Ramon Millet per portar-les a un altre espai en exposició a la Vall de Boí.

Finalment s'ha optat per fer una representació de les pintures murals originals mitjançant la tècnica del video mapping amb projeccions en 3D sobre els murs.

La projecció consta de dues parts: en primer lloc, la presentació de les pintures que actualment es troben al MNAC i, en segon lloc, es representa l'església policromada, tal com es creu que podia ser en la data de la seva construcció.

Si la voleu veure podeu fer-ho a la web www.pantocrator.cat o en aquest [enllaç](#).

Us recomano que mireu aquests videos que són espectaculars

Doncs avui hem acabat lligant:

- la iconografia del S.XI (amb pintures murals romàniques que pels ulls de la gent de Boí hauria de ser alta tecnologia per fer sortir imatges de les pedres de l'església)
- -amb la iconografia dels S.XXI (que per la majoria de nosaltres també es alta tecnologia el poder reproduir videos en un telèfon mòbil).

Tot plegat no hem canviat gaire, estem reproduint missatges per comunicar idees.

Seguirem parlar d'art en aquesta galeria El Claustre Virtual.

Per cert s'accepten suggeriments

Una salutació a tots i un nou agraïment al sanitaris i a la gent que continua fent un treball imprescindible aquests dies.

Marià Mascort
Director
Galeria El Claustre

(Si voleu deixar comentaris seran benvinguts. Podeu fer-ho en el nostre compte d'Instagram i si ho voleu difondre millor)

Per acabar, si voleu aquí us deixo una petita anècdota de tota aquesta història:

Quan es van redescobrir els tresors romànics de Boí va començar una cursa entre els qui s'enduïen les obres per fer-hi negoci, i els qui les volien conservar.

El primer cas ho encapçalava un americà d'origen hongarés anomenat Ignacio Pollack que de fet va ser qui va portar a Franco Steffanoni per tal que aplicués la seva tècnica “strappo”

Els qui ho volien conservar eren la junta de museus de Catalunya que depenia de la Generalitat i , anaven amb pocs diners, i sospitaven que possiblement perderien moltes obres, ja que els altres tenien més recursos per treballar.

Una vegada vist l'abast de la perdua dels frescos de l'església de MUR, van tenir una idea genial, i pràctica, aplicant allò de “si no pots amb el teu enemic uneix-te a ell”.

Com que a Pollack l'únic que volia eren els diners de la venda, (tant li era qui fos el pagador), li van proposar que ell i Steffanoni se n'ocupessin de retirar les pintures per vendre-les a la Junta de Museus.

Potser no era el més correcte però a efectes pràctics i a nivell de resultats va ser un èxit i avui tots podem gaudir a casa nostra de la col·lecció de pintura romànica més important del món.

Pragmatisme al 100%